

Ф. Соч. Т. 18. – М., 1965. – 680 с.

16. Кембаев Ж. М. Федералистские идеи М. А. Бакунина относительно объединения народов Европы и всего мира // Право и политика. - № 11. - 2010. – С. 216-225.

Аннотация

В статье освещаются идеи русского классика отечественной и мировой политической мысли, историка М.А. Бакунина (1814-1876). Особое внимание уделяется современному значению его взглядов, которые оказывали сильное влияние на анархистское движение России и разных стран мира, анализируются основные линии эволюции его воззрений.

Ключевые слова: анархизм, политическое сознание, атеизм, равенство, прогресс, общество.

Annotation

In the article of examined idea of the Russian classic of home and world political idea, historian M. Bakunin (1814-1876). The special attention is spared to the modern value of his looks that rendered strong influence on anarchist motion of Russia and different countries of the world, the mainlines of evolution of his views are analysed.

Keywords: anarchism, political consciousness, atheism, equality, progress, society.

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ

Іван Дробот
Аліса Вусатюк
(Київ)

ДУХОВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ІСТОРІЯ, ТРАДИЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена аналізу сучасного стану духовної православної освіти в Україні. Розглядаються історичні витоки, питання пошуку шляхів інтеграції богословських закладів освіти до загальнодержавної освітньої системи тощо.

Ключові слова: Церква, православ'я, духовна освіта, релігійні організації, духовні навчальні заклади, св'ященослужителі, духовні Академії, семінарії, школи, теологічна освіта.

Актуальність теми дослідження. Розв'язання проблем, пов'язаних з розвитком духовності в сучасній Україні потребує уважного вивчення історичного досвіду у галузі

освіти, творчого залучення скарбів минулого, зокрема релігійних цінностей. Сьогоднішня соціально-політична, громадянська ситуація в українській державі характеризується зростанням національної самосвідомості, підвищеним інтересом до джерел духовної культури та релігійності. Дослідження духовної освітянської православної традиції як джерел передачі соціального і культурного досвіду вимагає звернення до аналізу стану сучасної духовної освіти та основних чинників впливу на неї.

Метою дослідження є вивчення історичного розвитку та теперішнього стану духовної православної освіти, бо саме Церква довгий час залишалась рушієм науки, просвіти, високої духовної культури. Поважне місце займає аналіз співпраці з світськими освітніми установами та громадськістю.

У наукових дослідженнях тема релігійної православної освіти як важливого фактору духовного зростання, морального очищення українського суспільства, становлення та розбудови громадянського фактору, здатного реально впливати на суспільно-політичні процеси в державі досліджена недостатньо глибоко і всесторонньо. Цим питанням присв'ячені ряд релігієзнавчих, богословських, філософських, історичних, соціологічних і політичних робіт. Необхідно віддати належне нашим колегам-попередникам В. Бондаренку, В. Єленському, А. Колодному, О. Онищенку, О. Драбинку, Р. Яремі, Б. Андрусишину, А. Кислому, Т. Тхоржевській, Ю. Чорноморцю, В.Хромцю, М. Новиченку та інш. [2;5;6;9;10;11]

Але питання потребує подальших напрацювань. Нове за своїми масштабами та якісними характеристиками релігійне середовище продукує й нові проблеми. Серед них – сьогодення і майбутнє духовної освіти, зближення її з світською, місце державних університетів у цьому процесі та інш.

Нині в Україні загалом діє 180 духовних навчальних закладів. На думку експертів, сьогодні відроджується і постає цілісна система професійної духовної освіти, яка успішно працює на забезпечення релігійних організацій кадрами церковних діячів та священнослужителів. При цьому, українські церкви готують кадри як для власних потреб, так і для церков інших країн. Частина студентів духовних навчальних закладів України здобувають духовну освіту в навчальних закладах інших держав. Швидкий розвиток професійної духовної освіти дав можливість у відносно короткий термін вирішити (або наблизитися до вирішення) проблему дефіциту кадрів духовенства [8, с. 311].

Але у сфері духовної освіти існує низка проблем, які гальмують її розвиток. Це спричинено тривалим пригнобленим станом Православ'я за часів СРСР, винищенням системи духовної освіти, державною атеїстичною пропагандою. Тому можна відмітити не

завжди високий рівень викладання у духовних навчальних закладах, проблеми із забезпеченням духовних навчальних закладів відповідною літературою, недостатню підготовленість випускників тощо. Але зрештою, дані проблеми можна вважати тимчасовими, викликаними швидким темпом зростання сфери як Православ'я в цілому, так і сфери духовної освіти зокрема.

Формування системи православних духовних навчальних закладів у суверенній Україні відбувається на основі історичних традицій православного християнства та має свою модель духовної освіти.

Формування моделі сучасної духовної освіти в Україні має трьохсотлітню історію, яка розпочалася створенням у 1578 р. Острозької греко-слав'янської школи, яка підготувала певні умови для створення братських шкіл. З XVII ст. центр духовної освіти поступово переміщується з заходу на схід України. У 1932 р. на основі Київської братської та Лаврської шкіл, за зразком Острозької академії було створено Києво-Могилянську колегію, яка у 1701 р. отримала статус академії.

Центром вищої духовної освіти в Україні була Київська духовна академія, яка після реформи 1808 – 1814 рр. мала 2 відділення: богословське та церковно-практичне. За статутом 1869 р. відкрилося церковно-історичне відділення. Це призвело до значної активізації наукових досліджень у цій області. При чому тільки в Лівобережній Україні існували вищі духовні навчальні заклади, в той час як на Західній Україні вищу духовну православну освіту здобували лише на окремих факультетах державних університетів.

Впродовж XVIII – XX ст. була сформована модель духовної освіти, що мала чотири ступені, які надавали всебічну підготовку в сфері богослов'я. При цьому духовна освіта продовжувала розвиватися і адаптуватися до сучасної ситуації. Вносилися зміни та доповнення до статутів навчальних закладів, проводилися реформи в управлінні та адміністративному складі, збагачувалися та поглиблювалися навчальні програми. Все це в цілому позитивно впливало на рівень духовної освіти в Україні.

Як зазначає В. Бондаренко, «...дві освітньо-наукові системи – духовна і світська, ніколи не розділялися повністю, не автономізувалися, а існували до певної міри конгломеративно, особливо у великих університетських центрах, де вони мали спільну професуру, користувалися одними й тими ж бібліотеками та іншими освітньо-науковими осередками, а в плані суспільної самореалізації та соціальних гарантій випускники духовних і світських навчальних закладів знаходилися в межах одного, так сказати, «табеля про ранги». Духовна і світська освіта були порівняними та мали еквівалентність при працевлаштуванні чи переході, скажімо, з духовного навчального закладу у світський

чи навпаки» [4].

Згодом, після жовтневої революції, Церква зазнала серйозних утисків зі сторони нової влади, які не припинялися майже до розпаду СРСР. І хоча у вересні 1943 р. Після угоди Сталіна з трьома митрополитами Руської православної церкви СРСР було відновлено духовну освіту, рівень її був значно нижчим, ніж у дореволюційні часи. З курсу навчання було вилучено загальноосвітні предмети, за винятком класичних мов і основ радянського законодавства, а з діючих навчальних закладів в Україні залишилося тільки 3 – Київська, Одеська і Волинська семінарії. [7, с. 259]

За роки незалежності України духовна освіта змінила як свій зовнішній вигляд, так і наповнення. Нинішня модель духовних навчальних закладів базується на оновленому Уставі духовних шкіл, прийнятому Священним синодом у 1991 р. і внесеним окремим пунктом у Статут про управління Українською православною церквою. Цей Статут передбачав трьохступінчасту духовну освіту, рівнями якої є єпархіальне училище, семінарія та академія. Кожна зі сходинок духовної освіти працювала згідно власного статуту, складеного згідно з Уставом.

Духовне училище являється середнім навчальним закладом, що готує церковнослужителів та інших робітників для релігійних організацій всіх регіонів України, при чому училище готує випускників вузької направленості. Духовна семінарія – це середній богословський навчальний заклад закритого типу, який готує священнослужителів широкого профілю. Різниця між духовним училищем і духовною семінарією – у терміні навчання, внутрішній структурі, навчальній програмі і т.д. Духовною академією є вищий богословський навчальний заклад, що займається підготовкою кваліфікованих церковнослужителів, науковців. Окрім того, як і в інших вищих навчальних закладах, тут організуються і проводяться наукові дослідження і конференції.

3-х ступінчата модель освіти, прийнята Московським і Київським патріархатами, в цілому відповідає дореволюційній. Відмінності зумовлені змінами суспільно-політичного становища, розвитком науково-технічного прогресу, процесами секуляризації освіти, іншими факторами. Якщо до революції 1917 р. існували парафіяльні школи, то в сучасній системі освіти такий навчальний заклад відсутній. Частково його замінюють недільні школи, в яких надаються початкові знання про церкву та вивчається Біблія. Загальну середню освіту надає держава. Тобто необхідність в парафіяльних школах відпала.

Слід також зазначити, що за роки незалежності духовна православна освіта в Україні не лише швидко розвивається, але й зазнала відчутної лібералізації та

демократизації. Наприклад, нині у духовні навчальні заклади можуть поступити всі бажаючі отримати духовну освіту, а не лише діти духовенства. Окрім того, до училищ приймаються жінки на рівні з чоловіками, що століття назад було б неприпустимим. Серед інших предметів у духовних семінаріях Української Православної Церкви на сьогодні викладається такий предмет, як порівняльне богослов'я, що передбачає вивчення історії та віровчення інших християнських конфесій (це, перш за все, католицизм та церкви Реформації: лютеранство, кальвінізм, англіканство). Окрім цього, програма даного предмету включає огляд історії та сучасного стану екуменічного руху, вивчення офіційних документів Православної Церкви, присвячених відносинам з іншими християнськими конфесіями [4].

Також нині в духовних школах існують заочні відділення. Однак дана практика сприймається деякими експертами як явище вимушене, оскільки, на їх думку, студент семінарії має не тільки отримати знання, але й пройти певний шлях виховання.

В. Бурега так описує ситуацію з духовною освітою: «Ми маємо значну кількість парафіяльного духовенства, що не отримало духовної освіти. Особливо протягом останніх 15-20 років бурхливий кількісний зріст парафій Української Православної Церкви змушував єпархіальних архієреїв рукопокладати осіб, які, хоч і не навчалися в семінаріях, але все ж мали щире бажання служити Церкві. І надати цим людям (які вже звершують пастирське служіння на парафіях УПЦ) певний рівень освіти шляхом навчання на заочному секторі – це стратегічне питання для Церкви. Студенти заочного сектору – це майже на 90 відсотків особи у священному сані. На заочне відділення Київської семінарії особи в священному сані приймаються взагалі без іспитів, тому що ці люди вже є священиками і ми маємо дбати про їх освітній рівень» [4].

Станом на 2001 рік в Україні була сформована розвинена мережа православних духовних навчальних закладів, а саме – 35 діючих освітніх установ. З них 14 належали Московському патріархату, 15 – Київському, 5 – Українській автокефальній православній церкві, 1 – Руській істино-православній церкві. За В період з 2000 по 2010 рр. загальна кількість духовних навчальних закладів в Україні збільшилася на 64,5%, але чисельність слухачів у них – тільки на 8,6%. Відповідно, знизилася наповнюваність духовних навчальних закладів. Якщо у 2000р. середнє число слухачів у розрахунку на один духовний навчальний заклад становило дещо більше 131, то у 2010р. – менше 87. Серед православних церков найбільше духовних навчальних закладів, як і найбільше число слухачів, має УПЦ – 20 закладів, 4 234 слухачі (середнє число слухачів – 218).

З іншої сторони, у 2010 р., порівняно з 2005 р., число слухачів у духовних

навчальних закладах зменшилося на 12,7%. Дане зменшення торкнулося навчальних закладів фактично всіх конфесій і релігійних об'єднань. Також значно зросла кількість слухачів заочної форми навчання порівняно зі стаціонарною. Деякі духовні навчальні заклади були змушені закрити стаціонарні відділення, а є випадки, коли навчальний заклад зберігається, але слухачів у ньому на початок 2010 р. не було.

В Україні існує майже 12,5 тисяч недільних шкіл, які ще в радянські часи були заборонені законом. А сьогодні вони являють собою серйозний засіб релігійно-духовної освіти та виховання для усіх категорій населення, особливо для дітей та молоді. Як відомо, кількість недільних шкіл і динаміка розвитку їх мережі свідчить, зокрема, про активність самовідтворення релігійної організації. Станом на 1 січня 2010р., в Україні діяли 12 758 недільних шкіл, тобто в середньому на кожну релігійну громаду припадало 0,4 недільних школи. Найбільше шкіл (після масиву протестантських організацій) має УПЦ – 4 256, або третину їх загальної кількості.

Вагомим явищем для релігійного життя в Україні стали місії та братерства, створені при різних релігійних центрах. Основними їх завданнями, як правило, є проведення релігійними організаціями емісійної та катехизаторської роботи, робота з проблемними суспільними групами та групами, реалізація добродійних заходів підвищеного ризику тощо.

Важливу роль у сучасній Україні відіграють конфесійні засоби масової інформації, яких нині в Україні понад 350. За даними Центра Разумкова, за 10 років їх кількість зросла майже вдвічі (із 194 видань у 2000р. до 377 у 2010р.), але, в останні роки темпи їх зростання уповільнилися. Так, за останні 10 років кількість періодичних видань УПЦ-КП та УПЦ-МП збільшилася приблизно у 2 рази кожна. Також релігійні організації активно збільшують свою присутність в інформаційному просторі через створення власних телепрограм, сайтів у мережі Інтернет, а також через більш активну участь у світських друкованих та електронних ЗМІ.

Важливим питанням у розвитку духовної освіти України є її статус порівняно зі світською. Але це питання до сьогодні не є остаточно врегульованим.

Так, 16 червня 2005 р. Наказом Міністерства освіти і науки України №363 до переліку спеціальностей, за якими здобувався освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр», додано спеціальність «Богослов'я (теологія)» у межах напрямку підготовки «Філософія». Але вже 13 грудня 2006 р. спеціальність була вилучена з переліку Постановою Кабінету Міністрів №1719.

З того часу спеціалісти та магістри богослов'я (теології) готуються в Україні на

базі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра філософії. Іншими словами, бакалаврів богослов'я з дипломами державного зразка в Україні немає.

Магістрів богослов'я в Україні готують лише декілька навчальних закладів. Серед них Національний університет «Острозька академія», Український Католицький університет і Карпатський університет імені А. Волошина – приватний вищий навчальний заклад, який працює в єдиному комплексі з Ужгородською Українською Богословською академією імені святих Кирила і Мефодія і який у 2010р. здійснив перший випуск магістрів богослов'я.

У сучасній Україні духовна освіта в юридичному та соціальному аспектах багато в чому не дорівнює освіті світській. В. Бондаренко зазначає: «Наше суспільство взагалі відстає у справі визнання позитивного впливу Церкви на його розвиток. І суспільство, і держава нібито визнають той факт, що Церква справляє позитивний вплив на виховання наших громадян, формування суспільної моралі та інших чеснот людини, але інерційно ще не сприймають Церкву як таку, що дорівнює за своїм впливом на людей іншим суспільним інститутам, таких, як школа, армія, правоохоронна система, інститути громадянського суспільства тощо» [3].

Тому одним з актуальних питань в Україні є вступ духовних навчальних закладів у Болонський процес. Поставивши перед собою завдання за короткі терміни створити єдину систему духовної освіти, православне духовенство виокремило декілька суттєвих моментів, які окреслюють її майбутній розвиток.

По-перше, православне духовенство вказує на специфіку духовної освіти. Вона має бути адаптованою як до державного законодавства, так і до самого болонського процесу. Разом з тим, необхідним є збереження особливостей духовних шкіл, які готують священнослужителів, тобто носіїв Церковного Передання, яке є основою всього церковного життя. На думку Архієпископа Бориспільського Антонія, така ситуація спричинить створення додаткового простору для обміну досвідом.

По-друге, передбачається відсутність повної ідентичності в різних семінаріях України. Так, наприклад, у західних областях, на думку православного духовенства, більш важливий аспект, пов'язаний з викладанням порівняльного богослов'я. А на сході істотну небезпеку для суспільства представляють сектанти, тому відповідно змінюється і акцент в пастирській підготовці. Отже, головною ідеєю є не стандартизація, а синхронізація процесів розвитку духовної освіти.

По-третє, в умовах інтеграції в європейський освітній і науковий простір, необхідно створити необхідний рівень духовної освіти, не нижчий (а може й вищий) ніж

рівень світської освіти. Випускники духовних семінарій мають стати взірцем для наслідування. Іншими словами, духовна освіта має складатися з двох компонентів – світського і наукового. Не слід сліпо копіювати чужі напрацювання без урахування власної традиції. Що при створенні духовної школи потрібно зберегти як рівень церковності випускників, так і науковий рівень їх підготовки.

Однією з проблем розвитку православної духовної освіти України в контексті Болонського процесу є небезпека формального підходу до реформи. Архієпископ Бориспільський Антоній зазначає, що «...без повноцінної підготовки майбутнього священика, який покликаний бути освіченим, досвідченим в сучасному житті, повинен розуміти ситуацію і бачити перспективу, не можна дивитися в майбутнє. У нас просто немає іншого шляху. Тому ми шукаємо підходи для вирішення цих завдань. Ми намагаємося, щоб молоді люди, які приходять до нас вчитися, розуміли і цінували те багатство вічності, яке несе Церква, саме тоді освітній і виховний процес дадуть плід - гідного священнослужителя. Але рішення поставлених завдань тут комплексне, починаючи від матеріальних і побутових речей, закінчуючи плануванням і підтримкою інноваційного розвитку та наукових досліджень наших викладачів» [1].

Нині спостерігається комплексне вирішення питань щодо розвитку духовної освіти. Так, наприклад, у духовних школах Києва значно змінився викладацький склад, побільшало фахівців з конкретних напрямків. До роботи запрошуються фахівці з різних областей України і з-за кордону. Підвищується також заробітна плата викладачам, здійснюються доплати за вчені ступені і наукові звання, залучаються до наукової роботи також і молоді фахівці. Окрім того, проводяться конференції, на яких викладачі обмінюються досвідом, випускаються академічні журнали тощо.

На думку духовенства, «...зараз важливо використати потенціал між академічних зв'язків ... продовжити зустрічі керівників духовних навчальних закладів... необхідний цикл методичних семінарів для адміністрацій та викладачів тих навчальних закладів, які в числі перших входять в Болонський процес. Необхідно бажання, а буде бажання - з'явиться резолюція все зробити. Навчальний комітет Української Православної Церкви буде сприяти подібним заходам ... потрібен обмін досвідом, відкрита дискусія з нагальних проблем» [1].

Нині в питанні духовної освіти і науки України сталося помітне зрушення. 11 травня 2012 р. Міністерство освіти України вперше видало ліцензію на право випуску богословів, тобто з'явилася можливість отримувати державний диплом з богослов'я. Першим вузом, який отримав право готувати православних богословів, став Класичний

приватний університет м. Запоріжжя.

Слід зазначити, що робота про можливість визнати за богослов'ям статус науки в Україні велася вже давно, адже науковий статус богослов'я є очевидним. Головною проблемою було те, що у різних релігійних конфесій різні богословські концепції, а отже слід розмежовувати богослов'я різних конфесій. Тому важливим є те, що Міністерство освіти і науки у своєму розпорядженні № 267 від 14 березня 2011 р. розмежовує спеціальність богослова з конфесіональною ознакою. Також Міністерство освіти і науки надає можливість ліцензуватися вузам, які мають необхідну матеріальну, науково-методичну базу і відповідний кадровий склад.

З іншої сторони, все ще існує ряд проблем, які заважають духовним семінаріям та академіям отримати акредитацію в Міністерстві освіти і науки. Однією з основних проблем є проблема з кадрами, адже для акредитації вищому навчальному закладу потрібно щоб у ньому працювали фахівці, які мають вчені ступені і звання, визнані Міністерством освіти і науки.

Найближчим часом в Україні з'являться перші бакалаври богослов'я – 6.020304 (православна теологія) – професіонали в області релігії, згідно класифікатора професій України. Освітній рівень бакалавра є базовою вищою освітою. Володар цього диплома може вступати до магістратури не тільки з теології, але і по ряду інших спеціальностей, таких як педагогіка, державна служба, менеджмент тощо. Згодом планується ліцензувати магістерський освітньо-кваліфікаційний рівень з богослов'я.

Такий диплом буде мати ряд очевидних переваг порівняно зі звичайними семінарськими дипломами. Серед них – право викладати у навчальних і виховних закладах у якості дипломованого фахівця із державним рівнем освіти. Також базова вища освіта, згідно з вимогами Міністерства освіти, буде давати широку загальногуманітарну і загальноекономічну підготовку, на відміну від семінарій та академій, де підготовка йде здебільшого в напрямку профільних дисциплін.

Існують також ідеї щодо заснування Українського Православного університету, який би не був підпорядкований жодній з конкретних православних юрисдикцій, тобто був незалежним. На думку деяких науковців, такий університет об'єднав би у співпраці різні православні церкви – УПЦ, УПЦ КП, УАПЦ, УПЦ в США, УПЦ в Канаді тощо.

У 2011 р. Архієрейський Собор Руської Православної Церкви визначив, що у священницький сан можуть поставлятися не лише випускники семінарій, але й особи, які закінчили «богословський факультет Православного Свято-Тихонівського гуманітарного університету чи іншого вищого навчального закладу Російської Православної Церкви.

Але питання співвідношення в таких вищих навчальних закладах конфесійного та світського начал все ще залишається не вирішеною.

Актуальним питанням у духовній освіті України є відкриття богословських факультетів при державних університетах. Таку ініціативу підтримує ряд фахівців, але дана ідея має свій ряд проблем. І головною проблемою залишається фактична відсутність в українському суспільстві роботи для професійних богословів. Це зумовлено як пострадянською ментальністю, так і відсутністю традиції існування богословських факультетів при університетах у часи Російської імперії, де богословська освіта реалізовувалась виключно в межах системи духовних навчальних закладів (семінарій та академій).

Тому порівняння з теологічною освітою в Європі (здебільшого католицькою і протестантською) є не досить доречним, адже в Європі вищу теологічну освіту завжди здобували виключно в університетах. Через це в Європі богословські факультети є природнім елементом державних університетів. До того ж, всі теологічні факультети в Європі, хоча й діють в державній системі освіти, та все ж контролюються конкретними конфесіями. Через це вони зазвичай мають назву «католицьких», «православних», «євангелічних» тощо. Наприклад, в Карловому університеті в Празі існує три теологічних факультети, які контролюються різними конфесіями.

В Україні залишається відкритим питання щодо взаємин між теологічними факультетами та конкретними конфесіями. Також проблемою є відсутність єдності в українському православ'ї. Важливим питанням є також з'ясування соціального статусу майбутніх фахівців-теологів.

Ще одним шляхом вирішення системи відносин між світською та духовною освітніми системами є надання релігійним організаціям права на відкриття світських навчальних закладів різних рівнів під їхнім керівництвом. Слід зазначити, що в загальносвітовій практиці такі навчальні заклади функціонують і цілком успішно. Але в Україні релігійні організації позбавлені такого права законом. В Україні така практика дозволила би створити умови для віруючих людей, дітей, чий батьки вважають за потрібне посилити моральне виховання дитини з допомогою Церкви. Окрім того, це могло б підвищити рівень існуючої довіри громадян до Церкви, як до суспільного інституту.

Також релігійні громади в Україні прагнуть до створення таких навчальних закладів, які випускали б фахівців зі спеціальностей, що є близькими до сфери діяльності Церкви. Такі випускники могли би виконувати соціальну роботу, працювати з проблемними категоріями людей та людьми, які мають обмежені можливості, а також у

різних аспектах сфери обслуговування населення. Оскільки представники різних релігійних організацій так чи інакше прагнуть до виконання саме цих рольових функцій у системі суспільної зайнятості, то для суспільства буде краще, коли це робитиметься людьми, які мають спеціальну підготовку, отриману, зокрема, у навчальних закладах, що діють під патронатом Церкви.

Джерела та література

1. Антоний, Архиепископ Бориспольский. Духовные учебные заведения на пути к Болонскому процессу [Интерв'ю із архієпископом Антонієм, 25 жовтня 2010 р.] / Беседовал главный редактор официального портала Учебного комитета РПЦ иеродиакон Родион (Ларионов) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bogoslov.ru/text/1194899.html>
2. Андрусишин Б. І. Державно-церковні відносини: історія, сучасний стан та перспективи розвитку: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Б. І. Андрусишин, В. Д. Бондаренко. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – 387 с.
3. Бондаренко В. Зближення світської й духовної шкіл в Україні: вимога часу та межі можливого [Електронний ресурс] // Віктор Бондаренко. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/50975/
4. Бурега В. Сучасна духовна освіта: досвід УПЦ [Електронний ресурс] // Володимир Бурега. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/conferencedetails/28>
5. Драбинко А. Православие в посттоталитарной Украине (вехи истории) / Александр Драбинко. – К.: Свято-Успенская Киево-Печерская Лавра, 2002. – 287 с.
6. Єленський В. Є. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформацій центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні / Віктор Євгенович Єленський. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. – 419 с.
7. Поспеловский Д. Русская Православная Церковь в XX веке. – М., 1995. – 423 с.
8. Релігія і нація в суспільному житті України й світу / [за ред. Л. О. Филипович]. – К.: Наукова думка, 2006. – 286 с.
9. Тхоржевська Т. Д. Православне виховання в історії педагогіки України / Т. Д. Тхоржевська – 2-е вид, доп. і перероб. – К.: Фенікс, 2008. – 432 с.
10. Чорноморець Ю. Двадцять років без духовного ренесансу: що далі? [Електронний ресурс] // Юрій Чорноморець. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/
11. Ярема Р. Церковные расколы в Украине / Священник Ростислав Ярема, кандидат богословия. – Издательство «Украинский клуб». – К.: 2007. – 96 с.

Аннотація

Статья посвящена анализу современного состояния духовного православного образования в Украине. Рассматриваются исторические корни, вопросы поиска путей интеграции богословских заведений образования к общедержавной образовательной системы и т.д.

Ключевые слова: Церковь, Православие, духовное образование, религиозные организации, духовные учебные заведения, священнослужители, духовные Академии, семинары, школы, теологическое образование.

Annotation

This article analyzes the current state of the Orthodox spiritual education in Ukraine. The historical roots, seeking to integrate issues of theological education institutions to statist educational system, etc.

Keywords: Church, Orthodox, religious education, religious organizations, religious schools, the orthodox, the spiritual academy, workshops, schools, theological education.

**Леся Бесараб
(Івано-Франківськ)**

**ЗМІНИ В СОЦІАЛЬНІЙ ПОВЕДІНЦІ, ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЯХ
МОЛОДІ І ПОШУК МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
В УКРАЇНІ (1990 – 2000 – і роки)**

В статті комплексно розглянуті демографічні зміни в середовищі молоді, з'ясовано що в досліджувані роки зазнали руйнації попередні історичні цінності економічної і соціальної поведінки молоді, відбувався болісний процес набуття нових ментальних традицій. Більшість молоді орієнтувалась на підприємницький вид діяльності, звуженими залишались умови задоволення духовних потреб. Досліджено сімейні орієнтації молоді, реконструйована структура сімейних цінностей чоловіків і жінок. На основі різнопланових джерел виявлені новітні тенденції дієвих практик молоді у місті та на селі. Показано значення в житті молодої людини новітніх інформаційних технологій та здорового способу життя.

Ключові слова: молодь, місто, село, сім'я, дозвілля, культура.

Демографічним проблемам молоді в Україні, міграційним процесам, які впливали на склад міської і сільської молоді, присвячено низку праць вітчизняних науковців. Можна виділити таких вітчизняних науковців, історики: Є.І. Бородін, І.А. Жданова, А.Г. Зінченко, Л.Є. Леонтьєва, економісти: І.П. Майданік, С.П. Савчук, Н.О. Васильчук, С.В. Герчанівська, С.Т. Дуда; соціологи: В.О. Чигирин, А.Є. Величко, Бортник В.А., Жибак